

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Agnes Kärner

ÕPPEVARA KOOSTAMINE MUHU SAARE MURDEKEELE JA PÄRIMUSKULTUURI
ÕPETAMISEKS 6–7-AASTASTELE LASTELE
Bakalaureusetöö

Juhendaja: Tartu Ülikooli nooremlektor Mari Niitra
Kaasjuhendaja: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia teadur Kadri Tüür

Tartu 2024

Kokkuvõte

Õppevara koostamine Muhu saare murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6–7-aastastele lastele

Muhu murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks koolieelikutele puudub konkreetne ja kvaliteetne õppevara. Bakalaureusetöö eesmärgiks on koostada õppevara Muhu saare murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6–7-aastastele lastele, saada ekspertide arvamusi sellele ning tulenevalt saadud arvamustest teha vajalikud muudatused õppevara parandamiseks ja parendamiseks. Tulemuste saamiseks viidi seitsme eksperdiga läbi poolstruktureeritud intervjuud ja vastustest saadud andmeid analüüsiti induktiivset sisuanalüüsi kasutades. Uuringu tulemusena selgus, et töö osana loodud õppevara Muhu saare murdekeele ja pärimuse õpetamiseks koolieelikutele sobib kohaliku keele ja pärimuse õppimiseks ning õpetamiseks teksti kuulamise, lugemise, ülesannete ja mängu kaudu. Eksperdid tõid välja, et koostatud õppevara toetab last Muhu saare murdekeele õppimisel ja kinnistamisel ning on suureks abiks „Muhu oabitsa” töövihiku loomisel.

Võtmesõnad: Muhu murdekeel, pärimuskultuur, õppevara, eelkooliealised lapsed

Abstract

Creating educational materials for Muhu dialect and tradition to 6–7 year old children

There is no high-quality educational material about Muhu dialect and traditional culture for preschoolers. Purpose of this bachelor's thesis was creating educational materials for them and to get experts' opinions for necessary changes. A semi-structured interview was made with seven experts, the data was obtained from research answers which were analyzed using inductive content analysis. As a result of the research, it was found that the educational materials are suitable for learning and teaching the local language to 6–7 year old children. Experts pointed out that the educational materials are also a great help to create the workbook of „Muhu oabitsa“ in the future.

Key words: Muhu dialect, traditional culture, educational material, preschool children

Sisukord

Kokkuvõte.....	2
Sissejuhatus.....	4
1. Pärimuskultuuri tähtsus ja selle õpetamine eelkooliealistele lastele.....	5
2. Muhu murdekeel kui pärimuskultuuri osa ja selle erijooned.....	5
3. Õppevara, selle tunnused ja koostamise alused	6
4. Metoodika.....	7
4.1 Arendusuuringu I etapp - Analüüs.....	8
4.2 Arendusuuringu II etapp - Kavandamine.....	8
4.3 Arendusuuringu III etapp - Väljatöötamine.....	9
4.4 Arendusuuringu IV etapp - Valim ja andmekogumine.....	9
4.5 Arendusuuringu V etapp - Hinnangu andmine ja andmeanalüüs.....	10
5. Tulemused.....	11
6. Arutelu.....	15
Kasutatud kirjandus.....	18

Lisad

Lisa 1. Ekspertide taustaandmed

Lisa 2. Poolstruktureeritud intervjuu kava

Lisa 3. Uurijapäeviku väljavõte

Lisa 4. Kodeerimise näide

Lisa 5. Koodipuu

Lisa 6. Algsed töölehed

Lisa 7. Juhend õpetajale koostatud õppevara õpetamiseks 6–7-aastastele lastele

Lisa 8. Ekspertide soovitude kohaselt muudetud töölehed

Lisa 9. Muhu Lasteaiale Munuke murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks ainekava

Sissejuhatus

Viimasel aastakümnel on Eestis elavnenud murdeväljaannete avaldamine, mille põhjusteks on huvi murrete kasutamise ning elushoidmise vastu (Tüür, 2022). Eesti rahvas on ainulaadne ning seetõttu on oluline hoida oma kultuuri, et kindlustada maailmas kultuuriline mitmekesisus (Rüütel, 2010). Kultuuri püsijäämiseks ja edasi kandmiseks on tähtis anda vastavaid teadmisi edasi juba lasteaias (Hörn, 2012). Kohaliku murde ja kultuuriga tutvumine tekitab lastes huvi ka tulevikus pärimuskultuuri vastu (Ilves, 2012), sest läbi kogemuse tekivad lastel harjumused, mis võetakse alateadlikult kaasa tulevikku (Keerpalu, 2023).

Töötades Muhu saarel kaks aastat koolieelikute rühma õpetajana, tundsin oma igapäevatoos puudust õppevarast, mis peale koolivalmiduse toetamise tutvustaks ka Muhu murdeid ja pärimuskultuuri vastavalt lapse vanusele. Muhu ainus lasteaed töötab üldõpetuse põhimõttel, mis toetub koduloolisuse printsiibile: inimene ja loodus erinevatel aastaegadel (Muhu Lasteaed Munuke, *s.a.*). Kohaliku pärimuskultuuri hoidmiseks tehakse koostööd Muhu Muuseumiga, kus tutvustatakse kunagise jõuka rannaküla eluolu ja tähistatakse koos erinevaid tähtpäevi Muhu lasteaias (Muhu Muuseum, *s.a.*).

Muhus on kirjutatud, kokku kogutud ja salvestatud erinevaid põlvest põlve edasi kantud tantsumänge, luuletusi, jutte. 2021. aastal valmis “Muhu oabits”(Tüür, 2021), mille tekstid on 2023. aasta veebruaris muhulaste poolt salvestatud ja võiksid olla suureks abiks õpetajatele, kellele murde keele kõnelemine raskusi valmistab, aga sooviksid õppetöös kasutada. Murdeaabitsad aitavad tähelepanu juhtida oma koduümbruse maastikule ja maamärkidele ning kohalikule murdekeelele, mis seda kõike täpsemalt väljendada aitavad (Tüür, 2022). Nii ka olemasolev “Muhu oabits”, millele loodud õppevara toetub. Seeläbi saavad õpetajad suunata veelgi kvaliteetsemalt laste arengut ja luua laste arengut toetava keskkonna (Koolieelse lasteasutuse riiklik..., 2008).

Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö eesmärk koostada õppevara Muhu saare murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6–7-aastastele lastele, saada ekspertide arvamusi sellele ning saadud arvamustest teha vajalikud muudatused õppevara parandamiseks ja parendamiseks. Õppevara koosneb õpetajale mõeldud tegevuste läbiviimise tööjuhendist ja töölehtedest, mis toetuvad koolieelse lasteasutuse riiklikule õppekavale (Koolieelse lasteasutuse riiklik..., 2008) ja “Muhu oabitsale”. Õpetaja, lähtudes laste arengutasemest ja eesmärkidest, valib sobiva õppevara (Kutsestandard. Õpetaja..., 2020). Töö autor viib läbi arendusuuringu, küsib ekspertide arvamusi kvaliteedile ja teeb parandusi.

1. Pärimuskultuuri tähtsus ja selle õpetamine eelkooliealistele lastele

Pärimuskultuur on osa rahvuskultuurist ning jaguneb omakorda materiaalseks ja vaimseks rahvaloominguks ehk folklooriks. Folkloori alaliigid on rahvaluule ja muusika, rahvatantsud ja -mängud, rahvausundid ja -kombestik, rahvameditsiin jm rahvatarkused. Need on tihedalt seotud materiaalse pärimuskultuuriga, kuhu kuuluvad rahvapillid, rahvarõivad, rahvapärane käsitöö, taluarhitektuur jne. Pärimuskultuuris antakse kõik teadmised ja oskused edasi suulise pärimuse või jäljendamise teel ning see võib ajas muutuda (Rüütel & Tiit, 2005). Laste folkloor on sageli osa nende mängust ja täidab olulist osa keele ja kultuuri omandamisel (Niskač & Vendramin, 2022).

Teadmisi pärimuskultuurist on vaja oma juurte tundmiseks ning kultuuritraditsioonide edasiandmiseks lastele, sest väärtushoiakute alused kujundatakse just väikelapseeas (Kalm, 2023). Tänapäeval on murdekeel kadunud laste igapäeva kasutusest (Ilves, 2012) ja selle omandamine käib lastel põhiliselt läbi õpetajaga suhtlemise (Keerpalu, 2023). Lastel on kergem meelde jätta keeli läbi mängu, suhtlemise ja erinevate tegevuste (Otto, 2013). Lasteaiarühma õppekasvatustöös folkloori lõimimine tagab lapsele rahulolu ühisest tegevusest oma eakaaslastega ning soodustab positiivse mina ja enesehinnangu tõstmist (Kalm, 2023).

Tänapäeval vajatakse pärimuskultuuri: rahvalaulu, -tantsu, rõivad, rahvuslikku käsitööd, rahvameditsiini, algupärast elukeskkonda, et säiliks kultuuri ja keele järjepidevus (Rüütel, 2010). Oma kodukoha ainelist ja vaimset kultuuripärandit, kodukandi murdekeelt, rahvariideid ja kombeid on väga oluline teada, sest pärimuse kaudu õpime mõistma traditsioonide olulisust (Ilves, 2012). Murded on keele rikkus, sest kui murded kaovad, kaob suur osa Eesti kultuuripõlisest rikkusest ja elujõust (Pajusalu, 2015).

2. Muhu murdekeel kui pärimuskultuuri osa ja selle erijooned

Aktiivselt kasutatavad murded pakuvad tuge jätkuvale võõrsõnade rohkusele eesti keeles (Pajusalu, 2015; Sang, 2009), sest on kõige olulisemad kirjakeele rikastamise allikateks. Näiteks sõnad *koer-peni*, *kätki-häll*, *nuga-väits* (Hennoste ja Pajusalu, 2018). Murre on oma olemuselt suuline kõne ning selle kirjalikku vormi panemine on vajalik (Kekauoha, 2018), et saaks toimuda mitteüheaegne suhtlemine (Tüür, 2022). Murdekeele rääkimiseks on vaja minimaalselt kahte kõnekeele tasemel oskavat inimest, kelle vahel tekib dialoog (Lukas, 2022). Raskem sellest on suulise ja kirjaliku ühendamine (Tüür, 2022).

Kadri Tüüri sõnul elab Muhus umbes 2000 elanikku, kes jagunevad kolme

kategooriasse: “loodud muhulased, toodud muhulased ja mere aetud muhulased. Mereaetud muhulasi on tulnud järjest rohkem, sest paljud leiavad, et see on nii äge koht kus elada ja on entusiastlikud Muhu keele suhtes” (Tüür, 2022). Kui Kihnus on suust suhu, põlvest põlve säilinud vana ja kordumatu kõnepruuk ja lapsed eelistavad linna keelt (Paluoja, 2012), siis Muhus on sisserännanuid nii palju, et näiteks koolieelikute rühma kodudes ei räägita enam kaunist laulvat kodusaare murrakut. Igapäevaselt räägib muhu keelt vaid vanem põlvkond. Nooremate kõne on taandunud tunnussõnadele nagu *neh*, *kena*, *munuke* (Tarvis, 2013).

Kõige olulisem Muhu erijoon (võrreldes Saaremaaga) on õ-tähe olemasolu. Teatud sõnatüüpides muutub lühike konsonant pikaks konsonandiks, mis hääldamisel jaguneb kahte silpi, nagu näiteks *kibe-kippe*, *oli-olli*. Muhu vormid on ka lõpukaolised: *ader-adr*, *põder-põdr* ja iseloomulik on pikkade vokaalide diftongistumine. Nõrgaastmelistes vormides võib pikk vokaal säilida või tekkinud diftong madalduda: *pea* on *pia*, *maa* on *moa*, *see* on *sie*. Kahesilbiliste i- ja u-tüveliste verbide vormides esineb sisekadu, seega *istuma* ja *veerima* on *istma* ja *vierma*. Mõned morfoloogilised erijooned näiteks nud- vormis esineb lühenenud tunnus näiteks *saanud-soan* ja *tulnud- tuln* (Hennoste ja Pajusalu, 2018).

Üks võimalus õpetada lapsi väärtustama nii eesti kultuuri traditsioone kui ka oma rahvuse kultuuritraditsioone (Koolieelse lasteasutuse riiklik..., 2008), on koostada toetavaid õppematerjale. Tänapäeval toimub koolides eestikeelne õpe, ning murdeõppega lasteaia rühmasid ning koole on vähe. Nendele rühmadele eraldi õppekava ei looda, seega ka õppevara valmistamine peaks toimuma omast algatusest (Keerpalu, 2023). Mulgimaa koolide õpetajate seas toimunud uuringus selgus, et peamise mulgi keele õppematerjalina kasutati kolme ilmunud töövihikut, mis näitab, et nende järgi on vajadus ning nende kasutamine teeb õpetaja töö tunduvalt lihtsamaks (Ilves, 2012).

3. Õppevara, selle tunnused ja koostamise alused

Õppevara on abivahend, mis toetab õpetajat laste eesmärgipärasel suunamisel, oskuste kujundamisel ja eri eesmärkide saavutamisel (Taimalu *et al.*, 2020). Üks peamistest probleemidest murdekeele õpetamisel on sobiva, lastepärase ja sisuka õppevara puudus (Ilves, 2012). Seto lasteaiaõpetajatega läbiviidud intervjuudest selgus, et nad soovivad saada rohkem metoodilisi õppematerjale keele ja kultuuri edasi andmiseks (Keerpalu, 2023).

Õppevara koostamine eeldab õpetajalt eriteadmisi ja aega (Lopera, 2015). Õppevara peaks vastama õppekavale, täitma õppekava eesmäärke, sisu ja ülesanded peavad olema mitmekesised, selged ja arusaadavad (Reints & Wilkens, 2019). Seatud eesmärkide

saavutamiseks tuleb valida vastavad õpetamistegevused (Kutsestandard. Õpetaja..., 2020), võttes aluseks õppija huvid, võimed ja vajadused (Taba, 2015). Eakohased ülesanded ja tekstid peaksid olema lastepärased, sisaldama eri raskusastmega ülesandeid nii andekatele lastele kui ka nõrgematele õppijatele (Gürkaynak, 2015). Eelkooliealiste lastega töötades tuleb anda neile ülesandeid, mille puhul nad tunnevad, et suudavad püstitatud eesmärgi täita (Krull, 2018).

Lasteaia- ja klassiõpetajate seas läbi viidud uuringus selgus, et oluliseks peeti õppevara valikul mitmekesisust, lõimingut, mängulisust ja visuaalset köitvust (Taimalu *et al.*, 2020). Mäng on koolieelses eas laste põhitegevus ning see on kõige loomulikum ja eakohasem õppimise viis. Mängides areneb loovus (Ugaste *et al.*, 2009). Loovuse arendamiseks ülesandeid kavandades saab õpetaja sellele kaasa aidata (Geisinger, 2016, viidatud Taimalu *et al.*, 2020 j). Laste arendamine ja õppeülesannete täitmine toimub lasteaia põhiliselt läbi mängu (Ugaste *et al.*, 2009). Samas on lasteaia roll laste kooliks ettevalmistuses suurenenud (Bassok *et al.*, 2016). See on tekitanud vajaduse kasutada lasteaia koolile sarnast õppevara (Neudorf *et al.*, 2017): tööraamatuid ja -lehti (Nugin, 2013).

Vaatamata mitmesuguste õppematerjalide olemasolule julgustatakse õpetajaid looma oma õppevahendeid, mis on kohandatud konkreetsele sihtrühmale ning konkreetsetele vajadustele (Vasilieva *et al.*, 2021). Muhu murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks puudub koolieelikutele sobiv õppevara. Sellega seonduvalt on bakalaureusetöö eesmärgiks koostada õppevara Muhu saare murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6–7-aastastele lastele, saada ekspertide arvamusi sellele ning tulenevalt saadud arvamustest teha vajalikud muudatused õppevara parandamiseks ja parendamiseks.

Lähtuvalt eesmärgist püstitati koostatud materjalide valideerimiseks järgmised uurimisküsimused:

1. Mida arvavad eksperdid õppevara sobivuse kohta kohaliku murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6–7-aastastele lastele?
2. Kuidas sobivad ekspertide arvates õppevaras omavahel ülesanded ja mängud?
3. Millised ettepanekud teevad eksperdid õppevara muutmiseks?

4. Metoodika

Bakalaureusetöö eesmärgiks on koostada õppevara Muhu saare murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6–7-aastastele lastele, saada ekspertide arvamusi ning tulenevalt

saadud arvamustest teha vajalikud muudatused õppevara parandamiseks ja parendamiseks. Bakalaureusetöö eesmärgist tulenevalt valiti uuringu läbiviimiseks arendusuuring. Arendusuuringu etapid on: probleemi analüüs; kavandamine; väljatöötamine; valim ja andmekogumine; hinnangu andmine ning andmeanalüüs (Wolniak, 2017). Arendusuuringu tegevuste läbiviimiseks toetuti töös ADDIE 5-etapilisele mudelile (Põldoja, 2016).

Läbiviimise etapis saadeti valimisse valitud ekspertidele koolieelikutele loodud murdekeele ja pärimuskultuuri tutvustav õppevara meili teel koos selgitava kirjaga. Ekspertid said õppevaraga tutvuda, töötada läbi töölehtede juhendid õpetajale ja töölehed koolieelikutele. Hinnangu andmise etapis viidi õppevaraga tutvunud ekspertidega läbi poolstruktureeritud intervjuud. Intervjuude käigus andsid eksperdid tagasisidet, milles nad avaldasid oma arvamust õppevara sobivuse kohta 6–7-aastastele lastele. Ekspert hinnangutele tuginedes tehti õppevaras sobilikud parandused ja parendused. Järgnevalt antakse täpsem ülevaade uuringu etappidest.

4.1 Arendusuuringu I etapp -Analüüs

Bakalaureusetöö autori tahe oli alustada kauaaegse muhulaste soovi täitmisega, milleks on õppevara koostamine muhu murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks koolieelikutele. Töö autori ja juhendaja arutelu tulemusena otsustati, et lõputööna luuakse üks osa murdekeelt kinnistavatest töölehtedest koos tegevuste ja juhenditega, mis annavad ideid õpetajale mängulisema õppetöö läbiviimiseks 6–7-aastaste lastega. Õppevara koostamise eesmärgiks seati 8 töölehe valmimine koos soovituslike mängude ja juhenditega ning õpiväljundiks, et laps mõistab ja väärtustab kohalikku murdekeelt ning pärimuskultuuri.

Õppevara tegevuste ja ülesannete vajaduste analüüsimiseks võeti abiks koolieelse lasteasutuse õppekava ja tutvuti Kristi Ilvese magistratöö “Mulgi keele ja kultuuri õpe üldhariduskoolides” (Ilves, 2012) lisades oleva Mulgi kultuuri ja keele ainekavaga, mis koostatud lasteaia 6–7-aastastele. See oli vajalik selleks, et õppevara sisu oleks vastavuses koolieelse riikliku õppekavaga ja õpiväljunditega murdekeele ja pärimuse õpetamiseks. Järgmisena analüüsiti läbi, mida loodav õppevara täpselt hakkab sisaldama. Otsustati, et seal peab kindlasti olema sõnaline osa, tööjuhendid õpilasele, lihtsad joonistused, võimalus lapsel ise joonistada ja mängida, mis sobiksid iga töölehel oleva materjali kinnistamiseks. Õpetajale on vaja koostada abistavad juhised, mida saab laste arengutasel ja eesmärke silmas pidades valida või muuta, sest õpetaja, lähtudes laste arengutasemest ja eesmärkidest, valib sobiva õppevara (Kutsestandard. Õpetaja..., 2020).

4.2 Arendusuuringu II etapp -Kavandamine

Kavandamise etapis mõeldi õpieesmärkidele, mida sooviti saavutada ja olemasolevatele õppevahenditele, millele toetuda. Peamisteks õpieesmärkideks on murdesõnade tundmine ja murdekeele kirjaliku kuju harjumuse teke. Õpieesmärgid täpsemalt välja toodud lisas 9. Õppevara töölehtedel loodi “Muhu oabitsa” (Tüür, 2021) tekstidele ja piltidele tuginedes, samal ajal jälgides, et see oleks kooskõlas riikliku õppekavaga. Eesmärgiks oli luua mitmekesised ja lapsele arusaadavad ülesanded (Reints & Wilkens, 2019), arvestades keskmise lapse arengu taset (Taimalu *et al.*, 2020), sisaldades ülesandeid andekamatele ja nõrgematele õppijatele (Gürkaynak, 2015). Juhend õpetajale töötati välja koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava eesmärkidele tuginedes, mida peab teadma ja oskama kooliminev 6–7-aastane laps (Koolieelse lasteasutuse riiklik..., 2008).

4.3 Arendusuuringu III etapp -Väljatöötamine

Õppevara väljatöötamist alustati olemasoleva õppevahendi „Muhu oabitsa“ sisu aluseks võttes töölehtede teksti ja jooniste käsitsi visandamisega. Joonistused loodi lastele võimalikult arusaadavad (Taimalu *et al.*, 2020) ja võimalusega ise midagi juurde joonistada, et toetada lapse loovust (Geisinger, 2016, viidatud Taimalu *et al.*, 2020 j).

Kaasjuhendajaga konsulteerides jõuti otsusele, et ekspertidele saadetakse esialgsed autori poolt hariliku pliiatsiga visandatud ja wordi dokumenti skaneeritud töölehed.

4.4 Arendusuuringu IV etapp - Valim, kasutamine ja andmekogumine

Uurimus viidi läbi eesmärgipärase valimi põhimõtteid kasutades. Eesmärgipärase valimi puhul saab valimi koostaja valida välja huvigrupi kõige tüüpilisemad esindajad (Rämmer, 2014). Bakalaureusetöö uurimuse valimi moodustavad 7 muhulast, kes vastavad kindlatele kriteeriumitele ja keda selles töös nimetatakse ekspertideks. Ekspertide valikul lähtuti neljast peamisest kriteeriumist. Esimeseks kriteeriumiks on alaliselt saarel elamine. Teiseks Muhu murdekeele valdamine. Kolmandaks peab eksperdil olema kogemus laste õpetamisega. Neljandaks kriteeriumiks on omandatud kõrgharidus.

Uuringus osalenud ekspertide leidmiseks valiti muhulaste seast välja kaheksa sobivat inimest. Ekspertide poole pöördui e-posti teel ja kokku saadeti e-kiri kaheksale inimesele. Kirjale vastas seitse inimest, kes andsid ühtlasi nõusoleku uuringus osalemiseks ja nende taustaandmed on leitavad tabelis, lisa 1. E-kirjas tutvustati ekspertidele uuringu eesmärki, anti teada, et uuring on konfidentsiaalne, toodi välja orienteeruv intervjuu kestvus ning paluti nõusolekut intervjuus osalemiseks. Kõigile nõusoleku andnud ekspertidele saadeti õppevara valmimise järgselt dokument e-kirjana ja lepiti kokku intervjuu tegemise aeg ja koht. Andmeid koguti veebruaris 2023.

Andmete kogumiseks viidi seitsme eksperdiga läbi poolstruktureeritud intervjuu. Selline intervjuueerimise viis võimaldab küsimusi ümber sõnastada, määrata küsimuste esitamise järjekorda ja esitada lisaküsimusi. Intervjuueerija võib vastata küsimustele ja anda selgitusi (Õunapuu, 2014). Intervjuuks koostati kava, mille esimesed küsimused on sissejuhatavad. Järgmiseks otsiti vastuseid uurimisküsimusele, mis sisaldas ekspertide arvamusi õppevara sobivuse kohta Muhu saare murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks koolieelikutele. Kolmandaks sooviti saada vastus teisele küsimusele, mis uuris, kuidas ekspertide arvates sobivad õppevaras kasutatud joonistused. Kas need on arusaadavad ja ülesanded mõistetavad? Neljandaks uuriti, kuidas sobivad õppevaras toodud ülesanded ja mängud. Viiendaks said eksperdid teha ettepanekuid õppevara parandamiseks ja paremaks muutmiseks. Poolstruktureeritud intervjuu kava on koos küsimustega välja toodud lisas 2.

Kõik seitse intervjuud viidi läbi silmast-silma vestluse käigus. Neist pikim kestis üle 60 minuti ja lühim 15 minutit. Enne iga intervjuu algust tutvustas uurija ennast ja oma uurimuse eesmärki ning küsis luba intervjuu salvestamiseks. Eksperti teavitati saadud info kasutamisest ainult käesoleva uurimustöö raames ning tulemuste esitamisest pseudonüümina. Sellega peeti kinni hea teadustava põhimõtetest (Hea Teadustava, 2017) ja tagati, et eksperdid osalesid uuringus vabatahtlikult. Lõpuks tänati eksperti intervjuu eest ja suleti diktofon.

Uurimuse usaldusväarsust tõstab läbitud protsessi dokumenteerimine uurija päevikusse ning selle abil kogu protsessi reflekteerimine (Laherand, 2008). Sissekanded uurijapäevikusse koos toimumisaja ja refleksiooniga tehti iga kord pärast intervjuud. Väljavõtte uurija päevikust on välja toodud lisas 3.

4.5 Arendusuuringu V etapp

Hinnangu andmine on ADDIE-mudeli viimane etapp, mis on õppevara kvaliteedi tagamine. Esmaseks kvaliteedi tagajaks oli töö autor ise, viies Muhu lasteaia koolieelikute rühma lastega läbi tegevused, et saada kinnitust oma arvamusele ja näha võimalikke puudujääke, mida parendada. Näiteks selgus tegevust läbi viies, et murdekeelne jutt youtubest oli liiga kiire ja õpetaja juhendisse lisati märkus, kuulata teksti aeglasemal kiirusel ja võimalusel suurema ekraaniga seadmest. Sisse loetud teksti on parem jälgida, kui laps näeb ka lugejat ennast. Kvaliteedi tagamise protsessi eesmärgiks on saada ideid õpiobjekti parendamiseks enne õppevara kasutusele võtmist (Pilt *et al.*, 2019). Sellest tulenevalt oli lõputöö autoril vaja veenduda, kuidas juhendis oleva kirjelduse järgi läbiviidud õppetegevused realselt töötavad lastega (Põldoja, 2016).

Teiseks kvaliteedi tagajateks olid eksperdid, kes oma teadmistest ja kogemustest tulenevalt andsid adekvaatset ja mõistlikku tagasisidet. Ekspertidelt sooviti eelkõige vaadata

üle muhu murdekeele õigekiri, kuna sellekohaseid juhiseid ei ole senini välja töötatud. Veel sooviti saada kinnitust, kas juhendid õpetajale on tunni läbiviimiseks arusaadavad ja kas õppevaras olevad tegevused ja töölehed on sobivad eelkooliealistele lastele. Intervjuude käigus avaldasid eksperdid arvamusi õppevara sobivuse kohta, parandasid murdekeele vigu ja tegid ettepanekuid õppevara parendamiseks. Täpsemad kommentaarid ja ettepanekud on kirja pandud peatükis “Tulemused”.

Andmeanalüüsi läbiviimiseks transkribeeriti helifailid käsitsi. Ühe lühema intervjuu helifaili transkribeerimiseks kasutati TTÜ Küberneetika Instituudifoneetika- ja kõnetehnoloogia laboris väljatöötatud tehnoloogiat (<https://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>), mis lihtsustas transkribeerimist vähe, sest süsteem ei tundnud murdekeelt ära ja tõlgendas teksti omal viisil ning helifail tuli käsitsi üle transkribeerida. Kirja pandi täpselt intervjuu toimumise aeg, kestus ja osalejad. Transkribeeriti kokku seitse intervjuud (25 lehekülge), mis oli väga ajamahukas, kuna töö autoril puudus eelnevalt vastav kogemus. Esimesi intervjuusid oli raskem transkribeerida, kuna vestlus ei olnud piisavalt konkreetne.

Uurimisküsimuste andmeid analüüsiti induktiivset sisuanalüüsi kasutades, mis aitab saadud andmetest leida olulised tähendused uurimisküsimustele (Kalmus *et al.*, 2015). Andmeanalüüs viidi läbi programmis QCMap. Uurimuse usaldusväärse tõstmiseks teostati korduv käsitsi kodeerimine autori poolt ja kaaskodeerimine usaldusväärse inimese poolt. Transkriptsioone loeti korduvalt, et leida uurimisküsimustele olulised laused või sõnapaarid ning määrati neile koodid. Kodeerimisel jagatakse tekst osadeks ja luuakse süsteem (Laherand, 2008). Kodeerimise näide on lisas 4. Pärast kodeerimist süstematiseeriti sarnase tähendusega koodid kategooriatesse ja hiljem moodustati neist koodipuu. Koodipuu näide on lisas 5.

5. Tulemused

Bakalaureusetöö eesmärgiks on koostada õppevara Muhu saare murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6–7-aastastele lastele, saada ekspertide arvamusi sellele ning tulenevalt saadud arvamustest teha vajalikud muudatused õppevara parandamiseks ja parendamiseks. Tulemused esitatakse uurimisküsimuste järjestuses, uurija poolsete kokkuvõtetenähtena ning tsitaatidena intervjuueeritavate arvamustest. Tulemuste paremaks väljatoomiseks on tsitaadid välja toodud kursiivis. Töö autor on intervjuude tsitaatide sisu parema loetavuse eesmärgil keeleliselt toimetanud, et eemaldada sõnakordused ja parasiitsõnad. Konfidentsiaalsuse tagamiseks on iga tsitaadi järel ära märgitud uuritavate

pseudonüümid.

Uurimisküsimus 1. Mida arvavad eksperdid õppevara sobivuse kohta kohaliku murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6–7-aastastele lastele?

Andmeanalüüsi tulemusena loodi kaks kategooriat: sobivus koolieelikule, koolieelik õpib õppevara kaudu.

Sobivus koolieelikule

Intervjuudest selgus, et bakalaureusetöona loodud õppevara on ekspertide sõnul koolieelikutele sobiv ja terviklik.

Need on väga heaks mudeliks selle töö alustamisel. Et üldse seda õpet alustada ja toetada. Et see õpe ei jääks lihtsalt selliseks kuivaks aabitsa lugemiseks (Maarja).

Ekspertid hindasid õppevara eakohaseks ja lastepäraseks koolieelikutele. Ülesanded on piisava raskusastmega: mitte liiga kerged ega ka ülejõukäivad 6–7-aastastele.

Üldpilt on eakohane selle vanusele ja minu meelest on täitsa huvitav: ei ole liiga pikk, aeglasemad jõuavad ka (Helle).

Ekspertid töid välja positiivse poole pealt valminud õppevara vajalikkuse koolieelikute rühmale. Lasteaias kohalikust pärimusest rääkimine ja päriseluga seoste loomine, aitavad Muhu kooli minevatel lastel koduloo tunnis õpitut meelde jätta. Oluliseks peeti seda, et Muhu saare lapsed peavad teadma muhu murdekeelt.

Minule väga meeldis just nimelt see, et siin on kõik nii hästi seotud just selle kohaliku pärimusega. Ja oli kenasti selle oabitsaga kokku viidud (Ivi).

Koolieelik õpib õppevara kaudu

Positiivse tagasisidena märgiti ära õpetaja tähtsat rolli tegevuste läbiviimisel. Leiti, et selgitades ja koostööd tehes on võimalik kõiki õppevaras olevaid tegevusi ja ülesandeid väga hästi 6–7-aastaste lastega kasutada.

Oluline roll on kindlasti õpetajal, nagu siin oli ka välja toodud, et õpetaja peab mõistma, mis keskkonnas ta on ja hästi selle siis lastele eelnevalt lahti seletama (Maarja).

Kahele eksperdile meeldis see, et laps hakkab õppima murdekeelt lihtsate väljenditega oma ja lasteaia nime ütlemisega ja eriti see, et loodud õppevara hulgas on kaks teemat, kus laps õpib ja kinnistab kodukoha aadressi, kuna see valmistab nii koolieelikutele kui ka algklassi õpilastele raskusi. Eraldi toodi välja plussina see, et õppevara sisaldas nii emakeelt, muhu murdekeelt, kunsti kui ka matemaatikat.

Õnnestunuks peeti päti mustriiga lehel ülesande püstitust, kus laps saab oma loovust kasutada. Nelja eksperdi sõnul on tänapäeva laste loovus vähene ja väga oodatud on loovust arendavad tegevused.

Laps näeb ära selle, mida on algselt loodud, nii nagu tehti vanasti ja on traditsiooniline, et see õige kuvand tuuakse lapsele silma ette ja tore, et ta saab pärast oma loovust kasutada ja saab teisele poole selle päris oma pätimustri kujundada (Mai).

Positiivset tagasisidet anti seoses ülesannetega, kus arvestati laste erineva lahendamise kiiruse- ja arengutasemega sisaldades selle tarbeks lisaküsimusi ja -ülesandeid.

Mulle meeldis väga roosit pättide töölehel need lisaküsimused. Mis võiksid olla nobematele (Maarja).

Ekspertide poolt kiideti heaks õppevara osana loodud ainekava muhu murdekeele ja pärimuse õpetamiseks, kus tehakse koostööd Muhu muuseumi ja muhu murdekeelt kõnelevate kohalikega.

See on hea mõte, kutsudagi sihukesi vanu muhulasi, kes oskavad seda keelt rääkida, sest laps peab seda kuulma. Kodus ta seda ei kuule (Ivi).

Uurimisküsimus 2. Kuidas sobivad ekspertide arvates õppevaras omavahel ülesanded ja mängud?

Andmeanalüüsi tulemusena loodi üks kategooria: sobivus koolieelikule.

Sobivus koolieelikule

Ekspertidid leidsid, et ülesanded ja mängud olid omavahel seotud ja kinnistavad mõisteid, millega on eelnevalt tutvunud.

Ma usun, et selgitamise ja koostööga on võimalik kõiki neid väga hästi kasutada (Piia).

Õppevara tegevuste parendamiseks lisati ekspertide soovitude kohaselt kaks pärimusmängu.

“Ludimäng”, mis aitab mõista paaris ja paarituid arve ja mille taustaks on kena muhukeelne laul. “Sõrmuse mäng” on suurepärase kaaslastega koostööoskuse arendamiseks.

Tähelepanekuid mängule “Liiad ja poarid” oli see, et saab tutvuda sõnaga PÄHKID (PÄHKLID) ja mängida seda kindlasti jõulude paiku.

Uurimisküsimus 3 Millised ettepanekud teevad eksperdid õppevara muutmiseks?

Andmeanalüüsi tulemusena loodi kolm kategooriat: õppevara parandusettepanekud, õppevara täiendamine, õppevara arendamine.

Õppevara parandusettepanekud

Õppematerjali parendamisel lähtuti kaasjuhendaja ja töö autori tähelepanekutest ning intervjuudel kogutud ekspertide hinnangutest ja soovitustest.

Ülesannet töölehel nr. 6, kus oli vaja värvida pätimuster, peeti koolieelikutele liiga raskeks. On lapsi, kellele väga meeldib värvida tihedaid mustreid, aga on ka lapsi, kellele see ülesanne valmistab raskusi.

Ruosit pätid, eks need mustrid on üsna sihukesed tihedad seal, kuidas see värvimine nagu nendel pisikstel õnnestub, sest siin on igasuguseid täppe ja muid õisi (Helle).

Joonistuste puhul tõid kaks eksperti välja, et visuaalne pool on lapsele väga oluline ja mõned joonistused ei olnud piisavalt arusaadavad. Esitati ettepanek asendada osaliselt joonistused fotodega. Parema arusaadavuse jaoks soovitati joonistada kastme jaoks poti asemel pann.

Vanasti tehti ikka panni peal kastet (Liina).

Ettepanek lisada õpetaja juhendisse juurde märke juhiks kui laps jõuab iseseisvalt ülesandega valmis, joonistamise võimaluse.

Mõtlesin, et vaata kui õpetaja loeb ette, et siis see laps, kes ennast läbi kunsti väga rõõmuga väljendab, saab valida näiteks üks või kaks sõna, mis talle meeldis ja joonistada sellest kõrvale pildi (Mai).

Murdekeele parandusettepanekud:

LEVA **KÕIGE** MUNUKSEM NÄGU asendada **KÕIKSE** MUNUKSEM (Maarja), kaunista **ÄE** KOA asendada **ÄÄ** KOA (Ivi); asendada **ÄÄ** **ÄE**-ga (Maarja) JOONISTA OMA PALE **KUA**, asendada **KOA**-ga; **VUATA - VOATAGA** (Maarja); KUS OO **SAMA-SAMMA**-ga PALJU TÄPPA (Maarja); **RUOSIT PÄTID** asendada **ROOSIT PÄTTIDEGA** (Maarja); **ÄKIS** asendada sõnaga **ÄKINE** (Ivi, Liina, Helle), **VÄRVI ÄÄ NÕNNA PALJU ÖUNI KUT VANA SA OOD** asendada **VÄRVI ÄÄ NÕNNA PALJU ÖUNU KUI VANA SA OOD** (Liina, Rita); **MIS NE VÕIKS TÄHENDÄ** asendada **MIS NIE VÕIKS TÄHENDA**; **TÄPPE** asendada **TIPPA** (Helle); **TÄPPE** asenda **TÄPPA** (Rita, Maarja); **NUMMER- NUMBER** (Helle, Maarja).

Nii uurijale kui ka mõnele eksperdile valmistas raskusi orienteerumine Põhja-Muhu ja Lõuna-Muhu murdekeele vahel, mis on mõistetav, kuna sellekohaseid juhiseid ei ole senini välja töötatud ja ühtseid reegleid kokkulepitud, kuidas on õige.

Lõuna-Muhus räägitakse ühtemoodi ja Põhja-Muhus teistmoodi. Igas servas on pisut isemoodi. Minagi pean mõtlema, et kumba pidi õige on, osa sõnu on nii võõrad (Helle).

Ja üks selle Muhu murrakuga tegelikult on sedamoodi ka, et päris igalpool pole ju ka ühtemoodil räägitud ka. Tihti peale vaieldakse, et minu vanaema rääkis just nõnda ja teine ütleb, aga meie peres räägiti just nõnda. Et on sihukesti teatud sõnu, mis kuskil piirkondas ühtemoodi räägitud ja teises piirkondas teistmoodi (Liina).

Üks asi, mida peab kangesti järgima ja mida sa oled väga hästi tabanud, et need sõnad oleksid kirjutatud kõik ühtemoodi. Mõnedel on tekstis uo ja oo ja ää ja äe. Mulle õpetas seda Linda, siis ma ta käest küsisin, kuidas on õige kirjutada kõne keelt, sest murde keel on ju kõnekeel. Linda ütles nii rahulikult, et kirjuta kuidas tahes, valesti on ikka. Teda kui teksti eksperti, ehupõlist emakeele õpetajat häirib, see kui ühes kohas on OO ja kuskil UO, kuskil on KOA ja kuskil on KUA. Et järgida kas üks või teine, et ta ei muutuks ühe konkreetse teksti keskel. Ta võiks olla samas stiilis nagu on oabitsas, et lastel jääks ühtlane pilt (Ivi).

Õppevara täiendamine

Õppevara täiendamisel esitati ekspertide poolt erinevaid ettepanekuid, mõned ka ühildusid.

Enamasti töid eksperdid välja õppevara häid külgi ning jagasid ettepanekute osas oma kogemusi ja soovitusi, mis võiks õpetaja veel juurde rääkida.

Tore, et on kasutatud ka tänapäevaseid vahendeid juurde youtube'i .(Rita).

Nr. 2 töölehele soovitus õpetajale: nimetada ka numbreid muhu murdekeeles.

Nr. 3 töölehel rääkida, kui palju külasid on Muhu saarel ja erinevatest talunimedest, mis on peremehe järgi nime saanud. Ettepanek teha jalutuskäik Muhu keskpunkti - Nabakivi juurde. Ettepanek tutvustada nr. 7 töölehel sõna KEEDUS - keedetud toit ja sõna TUHLIMOES-kartulisalati, kui tänapäevast toitu.

Nr. 8 töölehel soovitati õpetajale tööjuhendi selgemas välja kirjutamises. Ülesanne murdekeeles TIE RINK ÜMBER.

Õppevara arendamine

Õppevara edasi arendamise võimalusi pakuti ekspertide poolt välja mitu. Esimesena sooviti, et ka juba 4–5-aastastele võiks olla sarnaseid tegevusi ja kinnistavaid töölehti. Teiseks leiti, et mitmetest nendest ülesannetest saaks teha ka edasiarendusi esimeses kooliastmes olevatele lastele. Kolmandaks soovitati hakata tegema koostööd Muhu Pärandikooliga. Peale sobivuse märgiti ära, et tööga tuleb jätkata ja lõpetada ära ka ülejäänud tähtedega oabitsa lehekülgedele toetuvad töölehed ning kõik sellega kaasnev nagu tööjuhendid õpetajale ja lõimingud mängudega.

Väga vahva oleks näha seda valmis töövihikut. Ja tore, kui sina saaksid ka selle koostamises osaleda. Töölehtede algus on ju väga hästi tehtud (Piia).

Ekspertide sõnade kohaselt oodatakse väga aega, kui õppevara kasutama saab hakata ning tunti heameelt, et ühe suure projektiga, mis puudutab tegelikult kogu Muhu kogukonda, on algust tehtud.

6. Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärgiks on koostada õppevara Muhu saare murdekeelee ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6–7-aastastele lastele, saada ekspertide arvamusi sellele ning tulenevalt saadud arvamustest teha vajalikud muudatused õppevara parandamiseks ja parendamiseks. Järgnevalt arutletakse uurimistöo tulemuste üle uurimusküsimuste kaupa, tuuakse välja töö kitsaskohad ja töö praktiline väärtus.

Esimene uurimisküsimus oli:” Mida arvavad eksperdid õppevara sobivuse kohta kohaliku murdekeelee ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6–7-aastastele lastele?” Uuritavad leiavad, et loodud õppevara on eakohane, lastepärane, mänguline ning sobib pärimuskultuuri ja murdekeelee õpetamiseks koolieelikutele. Tähtsat osa nähakse nii

murdekeelt kõnelevate inimeste kutsumisest lasteaeda, kui ka väljasõitudest vastavasse õppekeskkonda. Sama tuleb välja ka Keerpalu uuringus, kus Seto lasteaiaõpetajate sõnul omandavad lapsed palju infot läbi kogemuste, mida saadakse väljasõitudel, rühmas tegevusi läbi viivatelt kohalike kultuurikandjatelt, õpetajatelt (Keerpalu, 2023).

Ekspertide hinnangul on õppevara õppimist toetav, eesmärgipärane, arusaadav ja arvestav erineva õppimise võimekusega lastega (Gürkaynak, 2015). Ekspertid leidsid, et õppevara on mitmekesine, sisaldades video kuulamist, teksti, joonistusi ja mängu, emakeelt, mina ja keskkonda, matemaatikat ning huviga oodatakse lähitulevikus teiste “Muhu oabitsa” lehekülgede kohta sarnast õppevara. Kristi Ilvese magistritöös välja toodud sai kinnitust töös osalenud ekspertide poolt, kes leidsid, et kui lasteaias on juba kohaliku pärimuskultuuriga tutvust tehtud, siis on lastel huvi ja eelteadmised selle aine vastu olemas ning koolis on kergem koduloo ainekavaga edasi minna (Ilves, 2012).

Teiseks uurimisküsimuseks oli “Kuidas sobivad ekspertide arvates õppevaras omavahel ülesanded ja mängud?” Uurimistulemuste põhjal selgus, et õppevaras olevad ülesanded ja mängud on omavahel seotud ja toetavad õppimist. Läbi nende tegevuste tutvub laps kohaliku keele ja pärimusega ning need aitavad kinnistada murdesõnu ja ühendada suulist väljendust ja kirjalikult (Tüür, 2022). Jõuti samale järeldusele Ilvesega, et eelkõige on vaja arendada laste oskust murdekeelt kuulata ja kõnelda (Ilves, 2012). Lisaks olemasolevatele mägudele lisati veel kaks pärimusmängu.

Kolmanda uurimisküsimuse “Millised ettepanekud teevad ekspertid õppevara muutmiseks?” tulemusena selgus, et koostatud õppevara on ekspertide arvates väga hea. Samas toodi välja mitmeid parandamist ja täiendamist vajavaid punkte. Tulenevalt sellest, et tegemist on arendusuuringuga, analüüsiti ekspertidelt saadud ettepanekuid, parandati ja parendati õppevara vastavalt soovitudele, mis olid põhjendatud. Eriarvamused tekkisid murdekeelesõnadega, mida ekspertid põhjendasid sellega, et Muhu saare põhja- ja lõunapoolse osa murdesõnad võivad erineda (Hennoste ja Pajusalu, 2018).

Eriarvamusi tekkis ekspertidel ka töölehtedel olevate joonistuste sobivuse kohta. Kolm eksperti väljendasid arvamust, et joonistused oleks võinud olla visuaalselt arusaadavamad, värvilisemad ja pakuti lahendusena välja fotosid. Sarnaselt on välja toodud visuaalse köitvuse olulisus ka lasteaia- ja klassiõpetajate hinnangule toetavas õppevara valiku põhimõtete uuringus (Taimalu *et al.*, 2020). Töö autor jäi siiski endale kindlaks, jättes pildid töölehtedel laste loovuse arendamiseks lihtsaks ja mustvalgeks. Kujundusega tegeletakse edasi ja “Muhu oabitsasse” pildid joonistanud kunstnik saab luua valmivasse töövihikusse värvilised ja visuaalselt arusaadavamad pildid.

Käesoleva uurimuse üheks kitsaskohaks on see, et muhu murdekeele kirjutamisele ei ole seni ühtseid reegleid kokku lepitud ja õigekirja soovitused puuduvad. Seega ekspertide pakutud versioone peab ühtlustama ja õppematerjalides kasutama läbivalt samu vorme, näiteks *oo* või *uo*, *nee* või *nie*. Hetkel saab juhinduda “Muhu oabitsast”, kus kõik vormid on läbivalt ühtlustatud. Kui kõik töölehed on valmis, tuleb need ühtseks toimetada, mis jääb bakalaureusetöö piiridest hetkel välja. Teiseks kitsaskohaks võib pidada ekspertide ootust “Muhu oabitsale” täismahus õppevara koostamist, mis ei täitunud ning neile tuli intervjuu ajal korduvalt meelde tuletada, et valminud õppevara on vahevariant ja tööversioon, mitte veel lõplik materjal.

Töö praktiliseks väärtuseks saab pidada murdekeelt ja pärimuskultuuri õpetava õppevara valmimist 6–7-aastastele lastele, mis on peale ekspertide poolt tehtud parandamis- ja parendusettepanekute lisamist õppimiseks ja õpetamiseks valmis, sisaldades mänge ja ideid õpetajale Muhu murdekeele ja pärimuskultuuri tunni läbiviimiseks. See on algus ülejäänud “Muhu oabitsa” lehekülgedele õppevara loomise protsessis, millega edasi tegeleda. Kogukonna laste jaoks õppevara loomine on meeskonnatöö ning koostöös ekspertide, “Muhu oabitsasse” pildid joonistanud kunstniku ja Muhu Pärandikooliga saab seda edasi arendada tervikuks.

Edasine uurimine võiks keskenduda sellele, kas ja kuidas Muhu Lasteaia Munukese õpetajad loodud õppevara oma töös kasutama hakkavad ja millist mõju see 6–7-aastastele lastele avaldab. Lisaks sellele oleks võimalik välja selgitada, kas loodud õppevaras oleks vajalik teha täiendavaid muudatusi, et neid edaspidi loodavas õppevaras rakendada.

Tänu sõnad

Täna kogus südamest oma perekonda, Merily Porovarti, Olena Shaninat, juhendajaid Kadri Tüüri, Mari Niitrat ja koostöös osalenud eksperte.

Autorluse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Agnes Kärner

Kuupäev 11.05.2024

Kasutatud kirjandus

- Bassok, D., Latham, S., & Rorem, A. (2016). Is kindergarten the new first grade? *AERA Open*, 2(1). <https://doi.org/10.1177/2332858415616358>
- Geisinger, K. F. (2016). 21st century skills: What are they and how do we assess them? *Applied Measurement in Education*, 29(4), 245-249.
- Gürkaynak, E. (2015). A textbook adaptation using data gathered by a multiple intelligence inventory. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 199, 285-292.
- Hea teadustava. (2017) <https://www.eetika.ee/et/eesti-hea-teadustava>
- Hennoste, T., & Pajusalu, K. (2018). Eesti murrete kujunemisest ja hääbumisest. T. Hennoste (toim), *Eesti murded ja kohanimed* (lk 67-76). 3.Tr. Tartu.
- Hörn, M. (2012). *Setomaa lasteaegade õpetajate hinnangud Setomaa kultuuri eripärasid arvestavatele õppematerjalidele*. [bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/25939>
- Ilves, K. (2012). *Mulgi keele ja kultuuri õpe üldhariduskoolides*. [magistritöö, Tartu Ülikool].
- Kalm, L. (2023). Rahvaluule kasutamine lasteaias. K. Nugin (toim). *Üldõpetuse rakendamine lasteaias* (lk 137-146). OÜ Atlex.
- Keerpalu, A. (2023). *Seto keel ja kultuur ning nende õpetamiseks olemasolevad õppematerjalid Värskas lasteaias näitel*. [bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <https://hdl.handle.net/10062/91449>
- Kekauoha, A. (2018). Stanford PhD student documents indigenous language of Papua New Guinea. <https://news.stanford.edu/2018/08/30/stanford-phd-student-documents-indigenous-language-papua-new-guinea/>
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008). *Riigi Teataja I 2008*, 23,152. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772>
- Krull, E. (2018). Õpimotivatsiooni põhikontseptsioonid. *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat* (lk 429-431). TÜ kirjastus.
- Kutsestandard. Õpetaja, tase 6. (2020)*. <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10824210>
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Infotrükk. <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/c733aed7-977a-4438-8485-c8ac2057cb>

1/content

- Lopera Medina, S. (2015). The design process of a reading comprehension manual. *Colombian Applied Linguistics Journal*, 17(1), 130–141.
- Lukas, T. (2022, Oktoober 10). *Rahvusvaheline põliskeelte kümnenditele pühendatud murdekonverents "Eesti keeleala – põline ja rikas"* Teaduste Akadeemias
<https://www.youtube.com/watch?v=QDzMf0jPF5M>
- MTÜ Muhu Pärandikool. (s.a.) <https://parandikool.ee/mtu>
- Muhu Lasteaed Munuke. (s.a.) <https://lasteaed.muhu.ee/>
- Muhu Muuseum. (s.a.) <https://www.muhu.ee/muhu-muuseum>
- Neudorf, E., Ugaste, A., Tuul, M., & Mikser, R. (2017). Lasteaiaõpetajate uskumused seoses laste üldoskuste arendamisega riikliku õppekava alusel: lisaseletus lasteaia koolistumise põhjustele. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 5(2), 54–79.
- Niskač, B. T., & Vendramin K. Š. (2022). *Play and folklore in children's peer*.
https://www.folklore.ee/folklore/vol86/turk_srimpf.pdf
- Otto, K. (2013). *Varajase võõrkeeleõppe eelistest ja probleemidest Tartu lasteaedade võõrkeeleõpetajate arvamuste põhjal*. [bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. DSpace.
<http://hdl.handle.net/10062/30935>
- Pajusalu, K. (2015). *Mis kaob, kui kaovad murded?* [video].
<https://tinyurl.com/3v98h33p>
- Paluoja, S. (2012, 17. märts). Külli Laos: Kihnukeelse mõtlemise ja eneseväljendamise säilitamiseks on kirjalik keel väga vajalik. *Pärnu Postimees*.
<https://tinyurl.com/3v4bs42e>
- Pilt, L., Kusmin, M., Plank, T., VILLEMS, A., VARENDI, M., ROGALJEVIŠ, V., ROSENBERG, A., REINTS, A. J., & WILKENS, H. J. (2019). How teachers select textbooks and educational media. *IARTEM 1991-2016: 25 years developing textbook and educational media research*. https://iartem.org/wp-content/uploads/2019/09/iartem_25_years.pdf
- Põldoja, H. (2016). Õppematerjalide koostamise protsess ja kvaliteet.
<https://digioppevara.wordpress.com/lugemismaterjalid/oppematerjalide-koostamise-protsess-ja-kvaliteet/>
- Rämmer, A. (2014). Valimi moodustumine. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*.
<https://sisu.ut.ee/samm/valimid>
- Rüütel, I. (2010). Rahvus, kultuur, identiteet. E. Tuvi (toim), *Muutudes endaks jääda. Valik*

- meenutusi, artikleid, uurimusi* (lk 544–633). TEA Kirjastus.
- Rüütel, I., & Tiit, E. (2005). *Pärimuskultuur Eestis – kellele ja milleks. I osa*. TÜ Kirjastus.
- Sang, J. (2009). Murdest kirjakeeleks. *Keel ja Kirjandus*, 12.
- Taba, H. (2015). *Kasvatus ja haridus*. Ilmamaa.
- Taimalu, M., Uibu, K., & Leola, H. (2020). Eesti keele ja matemaatika õppevara valiku põhimõtted ja eesmärgid lasteaia- ja klassiõpetajate hinnangul. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(2), 164-191. <https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.2.07>
- Tarvis, I. (2013). Muhu keel. *Eesti rahvakultuuri keskus*.
<https://rahvakultuur.ee/2020/03/19/muhu-keel/>
- Tüür, K. (2022). Eesti murdeaabitsad. Elu idüllis kronotoobis. *Keel ja Kirjandus*, 8-9, 812-834.
- Tüür, K. (koost). (2021). Muhu oabits. Muhu Pärandikool.
- Ugaste, A., Tuul, M., & Välk, T. (2009). Mängu tähtsus lapse arengus ning mängu juhendamine. Kogumikus: E. Kuldernup (koost), *Üldoskuste areng koolieelses eas* (lk 44-62). Riiklik Eksami- ja kvalifikatsioonikeskus. Studium.
- Vasilieva, E., Dubnyakova, O., & Suslova, O. (2021). Workbook as Tool for Motivating Students to Study. *ARPHA Proceedings*, 4, 1051-1064.
<https://doi.org/10.3897/ap.e4.e1051>
- Wolniak, R. (2017). The Design Thinking method and its stages. *Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji*, 6(6), 247-255.
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.

Lisad

Lisa 1. Ekspertide taustaandmed

Nimi	Haridus	Vastavus lõputöö teema valdamisel	Muhus elatud aastad	Pärimuse ja muhu keelega kokkupuude
Mai	Tartu Õpetajate Seminar, 2002, BA	lasteaiaõpetaja	3 aastat	kokkupuude muhu murdekeelt kõnelevate lapsevanematega
Ivi	Rakenduslik kõrgharidus Lääne-Viru Rakenduskõrgkool majandusarvestuse eriala, 2009.	murdekeele kõneleja	üle 50 aasta	lapsepõlvkodust, onu, tädi, vanemad
Liina	Üldhariduskoolide muusikaõpetaja, koolieelsete lasteasutuste muusika juhataja eriala Tallinna Pedagoogiline Instituut, 1984	murdekeele kõneleja, õpetaja	üle 60 aasta	lapsepõlvkodust vanaema, vanaisa
Helle	Tallinna Pedagoogiline Seminar, 2004	murdekeele kõneleja, lasteaiaõpetaja	üle 70 aasta	lapsepõlvkodust, vanaema, vanaisa
Rita	Tallinna Pedagoogiline Instituut, 1983	murdekeele kõneleja, lasteaiaõpetaja	üle 60 aasta	lapsepõlvkodus
Maarja	Humanitaarteaduse BA(eesti ja soome-ugri keeleteadus), Tartu Ülikool, 2009 2012, Tartu Ülikool, Humanitaarteaduste MA(Ungari keel ja kultuur)	murdekeele kõneleja	üle 40 aasta	lapsepõlvst, naabritädi
Piia	Keskkonnatehnoloogia BATartu Ülikool, 2005	murdekeele kõneleja	üle 40 aasta	muhu murdekeelt muhulastega

Lisa 2. Poolstruktureeritud intervjuu kava

Intervjuu kava

Tegevused enne intervjuueerimise algust

- oma lõputöö teema tutvustamine
- tekkinud küsimustele vastamine
- küsimine konfidentsiaalsuse kohta
- loa küsimine intervjuu salvestamiseks
- kokkuvõte
- tänamine

Intervjuu läbiviimine

Intervjuud sissejuhatav küsimused:

Vajadusel esitan selgitavaid küsimusi.

1. Kuidas oled Muhumaaga seotud?
2. Mis hariduse oled omandanud?
3. Kuidas oskad rääkida murdekeelt?

Põhiküsimused bakalaureusetöö eesmärgist lähtuvalt püstitatud uurimisküsimustele

Vajadusel esitan täpsustavaid küsimusi.

1. Mida arvad õppematerjali sobivuse kohta kohaliku murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6–7-aastastele lastele?
Kas aabitsa lehekülgede järgi on töölehed piisavalt lihtsalt ja arusaadavalt tekstidega seotud?
Kas need on arusaadavad ja ülesanded mõistetavad?
Kuidas sobivad õpiobjektis kasutatud joonistused?
2. Kuidas sobivad omavahel töölehtedel toodud ülesanded ja mängud?
3. Millised ettepanekud on teil õppematerjali paremaks muutmiseks?

Lisa 3. Uurija päeviku väljavõte

12.02.24, kell 13.00. Intervjuu kestis 40 min. (M)
Tundsin ennast rahulikuna, sest M töötab minuga samas lasteaias ja oli esimeseks intervjuuks parim valik. Teadsin, et ta on mõistev ja alati toetav. Naljatasin enne intervjuu andmist, et see nagu prooviintervjuu. Olin aabitsa unustanud kaasa võtta, sest ma arvasin et seda ei lähe vaja, aga siiski läks ja püüdsin seda viga rohkem mitte korrata.
Esimese intervjuu transkribeerimine (25.02.24) ja kodeerimine (25. 03.24)
Transkribeerimisel sain aru, et intervjuu ei läinud nii nagu ma algselt mõtlesin. Tundus nagu ta ei tahtnud mind solvata sellega, et mul olid töölehtedel vead sees ja nii jäi jutt liiga ümmarguseks. Raske oli kodeerimisel järge pidada vastuste leidmiseks. Transkribeerisin käsitsi. Siit leidsin, aga palju häid kirjeldusi, mis sobiks väga hästi tsitaatideks tulemuste kirjeldamisel.
12.02.24, kell 15.00. Intervjuu kestis kokku 30 min, millest 15 min läks helifaili. (I)
Tundsin ennast veidi pinges, kuna intervjuu viisin läbi Muhu vallamajas ja iga hetk võis keegi sisse astuda, seda õnneks siiski ei juhtunud. Jutt oli meil hästi konkreetne ega valgunud kuskile laiali. Oligi konkreetset teema tutvustamine, konfidentsiaalsuse ja helisalvestuse jaoks loa küsimine ning konkreetsetele küsimustele vastamine. Mitte ühtegi ülearust sõna. Tundsin seda tehes, et võib juhtuda, et midagi jääb teadmata. Ja nii juhtuski. Järgmistel intervjuudel pean jälgima, et intervjuueeritav kindlasti küsimusele vastaks.
Teise intervjuu transkribeerimine (18.02.24) ja kodeerimine (25. 03.24)
Transkribeerimiseks kasutasin TTÜ Küberneetika Instituudifoneetika- ja kõnetehnoloogia laboris väljatöötatud tehnoloogiat https://bark.phon.ioc.ee/webtrans/ , mis veidi lihtsustas transkribeerimist, aga kuna oli tegemist murdekeelt kõneleva inimesega, siis ei tundnud süsteem neid ära ja mul oli kohati raske teksti jälgida. Transkribeerisin käsitsi üle.
13. veebruar kell 13.30. Kolmas intervjuu, kestis 60 minutit.(L I 3).
Intervjuu venis pikaks kuna tegemist oli asjatundjaga ja juhtimist oli raske teemas hoida. Vahepeal tuli palju muud tarka juttu, mis otseselt töölehti ei puudutanud, aga tulevikule mõeldes vajalik. Pean olema veel konkreetsem intervjuul ja lähtuma oma lõputööst, mitte tulevikuplaanidest - töövihikust.
26.02.24 Kolmanda intervjuu transkribeerimine (26.02.24) ja kodeerimine (25. 03.24)
Oli väga mahukas 8h kestnud, aga huvitav käsitsi transkribeerimine. Soovisin säilitada tulevikuks kõik need jutud, mida olen ise kunagi lapsepõlves kuulnud, aga ei mäleta enam.

Lisa 4. Kodeerimise näide

QCAmap [Back](#)

You are in coder agreement mode.

Question for analysis

Mida arvad õppematerjali sobivuse kohta kohaliku murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6-7 aastastele lastele? (2:30)

Content analytical technique

Inductive Category Formation

Definition of selection criterion

...

Abstraction level

...

Content analytical units

Coding unit

Clear meaning component (seme) in the text

Context unit

intervjuu

Recording unit

1. Mida arvad õppematerjali sobivuse kohta kohaliku murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6-7 aastastele lastele? (2:30)

Tegelikult on nad, see mis on lapsele kõige tähtsam, lapsele kõige arusaadavamad asjad ja lähemal lapsele, need on kõik olemas. Mulle väga meeldis see esimene asi, et ta oskab oma nime öelda. Ja kas see parandus, mis saatsin, et kas see peab olema mo nimi on...Jah, see oli minu apsakas...Mina ei tea Muhu keelt midagi, aga kui meil eelmisel aastal käis Martin lastega tegemas, siis me kordasime temaga koos hästi mitu- mitu korda ja siis mul jäi hästi meelde. Ja see, et nimi on Sul seal, see mulle väga meeldis ja lasteainimi ka (3:40). Aga siis ma mõtlesin, et sa oled 6-7 aastane lasteaia ja sa lähed kohe kooli ära, aga noh hea kui ta seal lasteaia ikkagi teab seda lasteaia nime. Ja siis mulle meeldis see kodukoht, et sul oli välja toodud see küla nimi, vald, talu (4:00). Et see minu nii öelda aadress, mida nad õpivad ja harjutavad, ma oma tütre pealt praegu näen, kui tehti arenguveustus ja see arengumäng ja ainuke punkt mida ta ei teadnud oli kodune aadress. Mul on väga hea meel, et see siia sisse sai. Nüüd saab hoolega kinnistada. Ma ei tea kuidas teistega, aga vb minu laps ongi ainuke, kes ei tea, aga ta ütleb mulle ka et ta ei teadnud seda küla nime ja kui ma valda küisin siis ta ütleb Eesti ja see on laste võõras ja kodus ma ei kasutagi Muhu vald. Nüüd see on hea asi, et see on nüüd ka siin sees. Siis plussina ma tahan veel välja tuua, mis mulle veel meeldis, et sul on nii emakeelt kui seda matemaatikat, mõlemad on, et ei ole ainult seda tühte rada pidi mindud. Mis asi on oikkmarj? Tikker. Tikker, no näed. Põline põlvakas ei tea oikkmarja. Ma vaatasin pildi järgi ja ma mõtlesin, et kas ma saan aru ja ma ei saanud. Väga hea.

5:24:36 Siis ma veel mõtlesin, et vaata kui oli see pätimustri tegemine, et üks variant oli sul see, plussina tahan ära tuua, et ta näeb ära selle, mida on algselt loodud, nii nagu täpselt olema peab, et see õige kuvand lapsele silma ette, aga et ta saab oma loovust kasutada ja sai teisele poole selle päris oma kujundada. Mulle meeldis see ka. Et ta näeb ära selle aegade algusest, et nii tehti vanasti ja see on nagu see traditsiooniline. Ja siis ma saan ise teha, mulle hästi meeldis

Category system

- RQ1-1: Terviklikkus

✎
↑
🗑️
☰
- RQ1-2: Oskab öelda nime

✎
↑
🗑️
☰
- RQ1-3: Kordamine oluline

✎
↑
🗑️
☰
- RQ1-4: Lasteaianimi

✎
↑
🗑️
☰
- RQ1-5: kodukoha, aadressi kinnistamine

✎
↑
🗑️
☰
- RQ1-6: nii emakeel kui matemaatika

✎
↑
🗑️
☰
- RQ1-7: algselt loodu nägemine

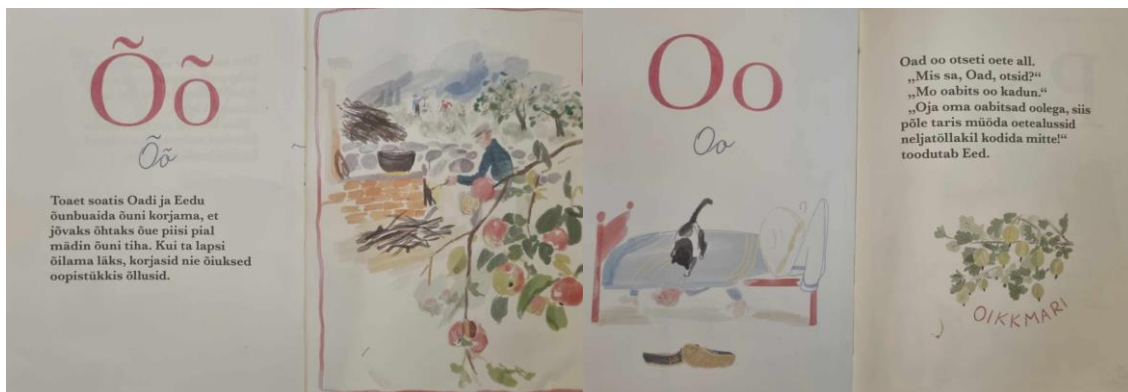
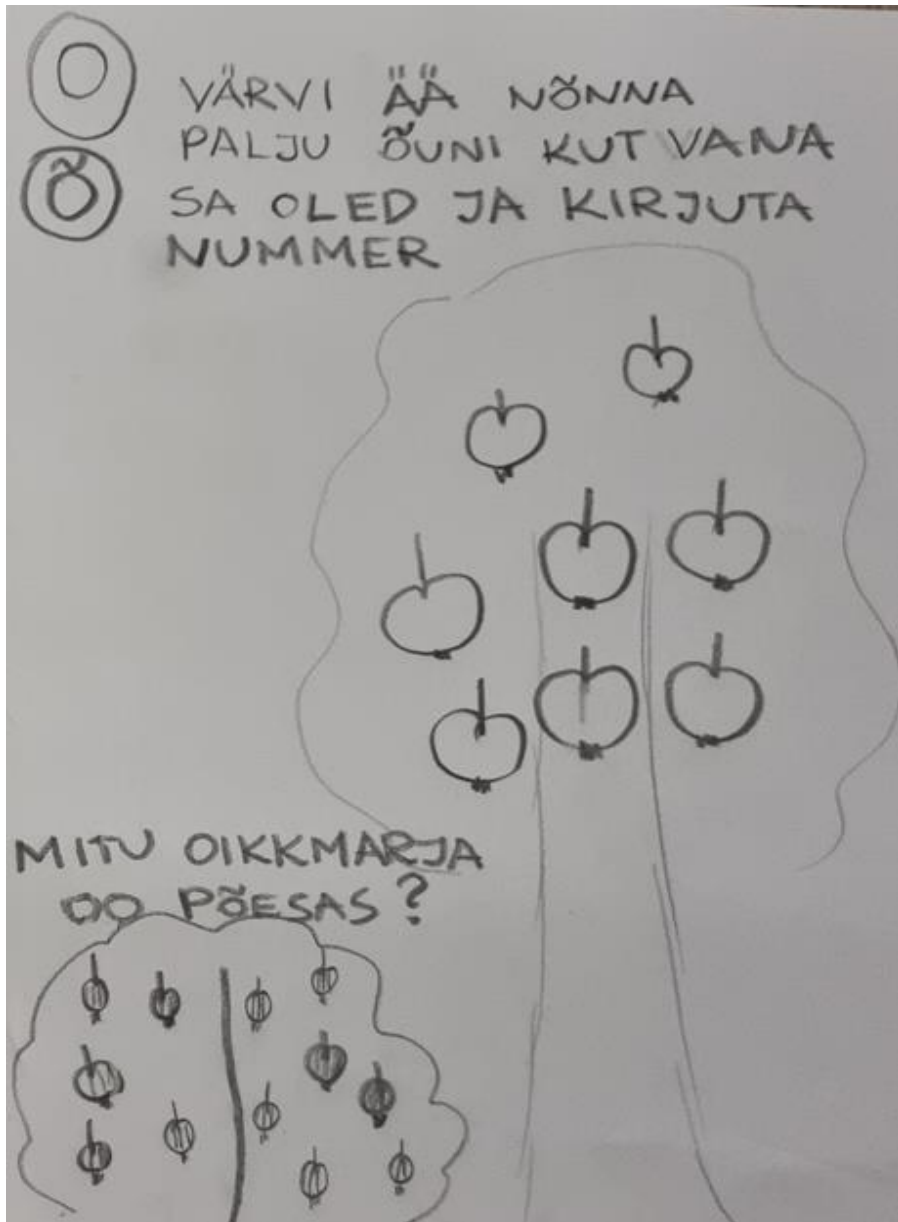
✎
↑
🗑️
☰

Lisa 5. Koodipuu

Uurimisküsimused	Kategoriad	Koodid
<p>1. Mida arvad õppematerjali sobivuse kohta kohaliku murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6–7 aastastele lastele?</p>	sobivus koolieelikule	eakohane, heaks mudeliks õppe toetamisel
	kohaliku pärimusega seotud	
	sobivad ja arusaadavad	
	valmistumine Muhu kooliks	
	koolieelik õpib õppevara abil	ütleva kodukoha aadressi ja murdekeeles oma nime
	nii murdekeelt kui matemaatikat	
	loovalt mõtlema	
	tähestikku	
	meeskonnatööd	
	<p>2. Kuidas sobivad omavahel töölehtedel toodud ülesanded ja mängud?</p>	sobivus koolieelikule
toredad ja lastepärased		
peab olema valmidus lugeda		
Vajab selgitamist		
ülesannetega sobivad mängud		
väga hästi kooskõlas		

3. Millised ettepanekud on teil õppematerjali paremaks muutmiseks?	õppevara täiendamine	arusaadavamad joonistused
		tööjuhendi lahtikirjutamine
	õppevara arendamine	lisajutud lastele
		töölehed 4-5-aastastele

Lisa 6. Algsed töölehed

TIMÕUKE TOEDUS, OO?

TUHLIS

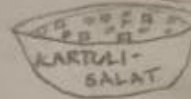
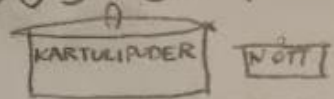
ÄKIS

RUINNTUHLID

TUHLISOINK NOTIGA

TUHLIMOES

KILLATUHLID

2. OABIS

... OO TULISEMA TARBILINE TOEDUS.

... PIAB TERVE PEREGA VÕTMA, SIIS SOAB TÕÖ NOBESTE TEHTUD.

... OO IKKA KÕIKSE PARAMAD.

MÕNELE OO MAEGU JÄREL OOPIS

TUHLISOINK NOTIGA

KUI OO SUUREM PIDU, TIHASSE

.....

Tt

Tt

Tuhlis oo tulisema tarbiline toedus.

Tuhlid piab terve perega võtma ja valitsema, siis soab töö nobeste tehtud.

Ruinntuhlid oo ikka kõikse paramad. Mõnele oo maegu järel oopis tuhliisoink notiga.

Kui oo suurem pidu, tihasse tuhlimuosi.

Lisa 7. Juhend õpetajale koostatud õppevara õpetamiseks 6–7-aastastele lastele

Koostas Agnes Kärner

Igale töölehele vastab aabitsas oma lehekülg. Töölehtede üldine eesmärk on see, et laps väärtustab kohalikku murdekeelt ja pärimuskultuuri. Töölehed on algselt valmistatud käsitsi, et vajadusel muudatusi teha. Töövihiku lehed on must-valged, et laps saaks vabalt ja loovalt joonistada või värvida. Enne lehtede täitmist loeb õpetaja aabitsast ette vastava aabitsalehekülje teksti või kasutab veebilehelt *Youtube.com* (https://www.youtube.com/watch?v=Ph934zzf2q4&ab_channel=MuhuNoortekeskus) muhulaste poolt sisse loetud õigeid tekste vastavalt samale tekstile toetuva ülesandega töölehel. Sisse loetud teksti on parem jälgida, kui laps näeb ka lugejat ennast. Soovitatavalt on mõistlik ette loetavaid tekste seadistada tavapärasest aeglasemaks, et tekstist paremini aru saada. Töölehtedel olevaid tekste ja sõnu võib lasta lastel ka kordamööda ette lugeda, olenevalt laste lugemisoskusest. Enne arutelu loeb õpetaja vajadusel ise veelkord kogu teksti ette, sest 6–7-aastaselt võib olla raske jälgida enda loetud teksti sisu.

Õpetajale antakse töölehtede ja käesoleva juhendiga aluspõhi ja tugi, samas aga jäetakse võimalus ka ise tegevusi ja ülesandeid juurde lisada. Kuna õppimine toimub eelkoolieas suuresti läbi mängu, on lehekülgede lõppu lisatud ka soovituslikke mängu, mida võiks samal päeval ja kogu nädala jooksul sõnade ja teema kinnistamiseks mängida. Lehed on üks osa lõpptulemusena valmivast töövihikust, kus on ülesandeid vastavalt igale “Muhu oabitsas” välja toodud leheküljele.

1. leht

Teema: “MIS SO NIMI OO” keskendub iseenda tutvustamisele.

Vanus: 6–7-aastased.

Lõiming: mina ja keskkond, keel ja kõne, kunst.

Tegevuse eesmärgid:

Mina ja keskkond: Laps oskab ennast tutvustada.

Keel ja kõne: Laps kuulab meelsasti ettelugemist ja esitab kuuldu kohta küsimusi.

Laps moodustab lihtsamaid fraase ja lihtlauseid murdes

Kunst: Laps värvib oma joonistatud või värviraamatu kujundeid, varieerides käe liikumise suunda.

Ettevalmistused ja vajalikud vahendid: nutiseade, millest kuulata oabitsa tekste (soovitatavalt aeglustusega).

Tegevuse kirjeldus:

Õpetaja loeb ette või paneb käima *youtube.ee`st* (veebiaadress, mille peab avama, on toodud eelnevalt) oabitsa esimese teksti, kus tutvustatakse Muhu murdes poissi ja tüdrukut Oad ja Eed. Lapsed saavad kordamööda oma ja lasteaia nime täislauselga nimetada. Näiteks: „Minu nimi on Karin. Mo lasteaa nimi on Munuke.“ Seejärel kirjutab laps enda ja oma lasteaia nime. Valib nägude hulgast kõige armsama näo ja joonistab lehe alumisse osasse ka iseennast. Kinnistuvad sõnad „munuke“ ja „olema“ lühivorm „oo“. (See leht sobiks ka M- tähe jutuga.) (Vaata Lisa 1)

Mäng „Kõige munuksema näoga kivikuju“, kus muusika lõppedes jäädakse seisma ja iga laps proovib näole manada kõige armsama näo, mida oskab. Uueks mängujuhiks saab see, kellel on hetkel mängu juhtiva lapse meelest kõige munuksem /armsam nägu peas.

2. leht: REHKENDA JA MÄNGA

Lõiming: matemaatika, keel ja kõne, kunst

Tegevuse eesmärgid:

Matemaatika: Laps mõtestab arvude rida 12-ni (7 a).

Laps liidab ja lahutab 5 piires ning tunneb ja kasutab vastavaid sümboleid (+, -, =)(7 a).

Keel ja kõne: Laps hääldab oma kõnes ja ette öeldud sõnu korrates õigesti kõiki emakeele häälikuid (7 a).

Laps jutustab vabalt pildi järgi, tuues esile nii põhisisu kui ka detaile (7 a).

Kunst: Laps värvib oma joonistatud või värviraamatu kujundeid, varieerides käe liikumise suunda.

Tegevuse kirjeldus:

Pärast D-tähe jutu kuulamist, saab laps harjutada loendamist ja numbriga seostamist tõmmates iga numbri juurest joone doomino klotsini, kus on sama arv täppe. Nutikamad saavad harjutada liitmist: liita kokku doomino klotsil olevad täpid kirjutades tehte numbritega. Näiteks esimese doomino klotsi tehe on välja kirjutatuna $1+2=3$.

Tutvutakse suulae taguse häälikuga “ng” ja proovitakse seda koos ja eraldi hääldada. Kiirematele lisäülesanne: joonistada olemasolevatele doomino klotside kõrvale klots, mis sobiks pildil oleva klotsile järgmiseks (Doomino päris mäng).

Sobilikud mängud oleksid „Doomino“ ja „Liidab või poarid“, kus mängijad istuvad ringis ja mängujuht hakkab küsima kordamööda mängijatelt: “Kas liidab või poarid?” See tähendab, kas peos on liigarv ehk paaritu arv pähkleid (kastanimune, kivikesi vms) või paarisarv. Mängijad peavad vastama, ilma et pähkleid näeks. Seejärel avab mängujuht peo ja pähkliid loetakse üle. Kui mängija oletus oli õige, sai ta pähkliid endale. Nii mängitakse mõned korrad läbi ja loetakse siis kokku, mitu pähkliid kellelgi on. Võitja on see, kellel on õnnestunud kõige rohkem pähkliid saada (Lehto, 2013). Kui sina arvasid et on paarid, aga tegelikult on liidab (paaritu arv) ehk arvasid valesti, siis sina pead omast käest andma nii palju pähkliid mängujuhile, mitu pähkliid oli tal käes mõistatuse andmise hetkel. Seda mängu mängiti eelkõige jõulude ajal (Peegel, L).

(Vaata Lisa 2)

3. leht: KIRJUTA, KUS SA ELAD

Lõiming: mina ja keskkond, keel ja kõne, kunst.

Vanus: 5–7-aastased

Tegevuse eesmärgid:

Mina ja keskkond: Laps oskab Eesti kaardilt näidata oma kodukohta (7 a).

Laps teab kodust aadressi (7 a).

Laps nimetab oma lasteaia nime (5 a).

Keel ja kõne: Laps räägib iseendast ja esitab küsimusi täiskasvanu kohta (6 a).

Laps laiendab jutustades täiskasvanu suunamisel teksti (7 a).

Kunst: Laps värvib oma joonistatud või värviraamatu kujundeid, varieerides käe liikumise suunda (7 a).

Tegevuse kirjeldus:

M- tähe jutu ettelugemine/kuulamine. Õpetajaga koos vaadatakse alguses Muhu saare asukohta Eesti kaardilt. Juurde seletada, et Muhu saarel on palju külasid ja külades omakorda mitmed talud, mis on peremehe järgi oma nime saanud. Pärast seda otsitakse Muhu saare kaardil asuvaid külasid. Koos loetakse erinevaid kohanimesid ja otsitakse üles Liiva küla, kus asub lasteaed. Edasi tutvustab õpetaja tuntumaid talunimesid (N. Tooma talu, kus sündis J. Smuul ja asub Muhu Muuseum) ja küsib lastelt nende kodutalu/maja nime. Kui laps ei tea oma talu ja küla nime, siis jääb see talle väikeseks koduseks ülesandeks, täpsustada seda oma vanematelt ja teisel päeval saab kirjutada need vastavasse lünka. Lõpetuseks saab laps joonistada oma äranägemise järgi kodumaja. (Vaata Lisa 3)

Mäng “Ludimäng”

Seistakse ringis ja üks mängija on ringi keskel ja selja tagant antakse ludi ehk kastanimuna vms ja lauldakse “Ludi -ludi -ludi, las käia, las ludi liikuda...”. Kelle käest mõistataja ludi kätte saab, siis see on järgmine, kes mõistatama hakkab ja peab ringi keskele minema. Seal sa võid ka ludi suunda muuta, kui sa näed, et see keskel olev mõistataja hakkab järjest nimesid ütlema ja raske ludi liikumist varjata.

4. leht: KIRJUTA KODUSEKOHJA OADRESS

Lõiming: mina ja keskkond, keel ja kõne, kunst.

Tegevuse eesmärgid:

Mina ja keskkond: Laps teab kodust aadressi (7 a).

Keel ja kõne: Laps nimetab ja kirjutab enamikku tähti (7 a).

Laps hääldab oma kõnes ja ette öeldud sõnu korrates õigesti kõiki emakeele häälikuid (7 a).

Matemaatika: Laps orienteerub paberil.

Kunst: Laps värvib oma joonistatud või värviraamatu kujundeid, varieerides käe liikumise suunda (7 a).

Tegevuse kirjeldus:

W-tähe jutu ettelugemine ja tähelepanelikult kuulamine. Kaardilt Werderi ehk Virtsu sadama otsimine. Arutelu, kuidas vanasti sõnumeid ainult kirja teel edasi saadeti. Rääkida, mis on mark ja mida selle eest saab ja kust saab osta marki ümbrikule. Kinnistuvad valla, küla ja talu nimi ja nende kirjutamine ning laps saab loovalt, oma äranägemise järgi kaunistada postmargi. (Vaata Lisa 4)

Mäng: „Postiljon“, kus lapsed saavad üheskoos väljavalitud postiljonilt ühe ümbriku murdesõnaga. Kordamööda loetakse sõnad ette ja arvatakse sõna tähendust. Võib ka vastupidi, et ümbrikus on pilt ja laps nimetab, mis see võiks olla.

“Telefon”:
Tuttav mäng, kus lapsed üksteise kõrval istudes/seistes sosistavad ühte sõna edasi. Soovitavalt võiks olla edasi öeldud sõna murdekeelne, mille tähendust saab pärast rivi lõppu jõudmist koos arutleda.

5. leht: VÄRVI ÄE JA KIRJUTA NUMBER (NUMMBER)

Lõiming: keel ja kõne, matemaatika, kunst.

Tegevuse eesmärgid:

Mina ja keskkond: Laps oskab nimetada ning kirjeldada aias kasvavaid taimi (tikker, õunapuu) (7 a).

Keel ja kõne: Laps hääldab oma kõnes ja ette öeldud sõnu korrates õigesti kõiki emakeele häälikuid (7 a).

Laps jutustab vabalt pildi järgi, tuues esile nii põhisisu kui ka detaile (7 a).

Matemaatika: Laps mõtestab arvude rida 12ni (6-7 a).

Laps oskab koostada matemaatilisi jutukehi kahe etteantud hulga järgi (6-7 a).

Laps võrdleb arve (on suurem kui, on väiksem kui)(5-6 a).

Laps määrab eseme asukohta teise eseme suhtes: all- peal, kohal, keskel, äärel, vasakul - paremal (5-6 a).

Kunst: Laps värvib oma joonistatud või värviraamatu kujundeid, varieerides käe liikumise suunda (7 a).

Tegevuse kirjeldus:

Õ- tähe jutu ette lugemine või kuulamine. Mõni tragim lugeja laps võib lugeda tööülesande ja õpetaja kordab aeglaselt üle, et kõik lapsed saaksid aru, mida tegema peab. Laps värvib oma vanusele vastava arvu õunu ja kirjutab selle ka numbriga. Edasi võib võrrelda omavahel õunapuud ja tikripõõsast ning paigutust pildil: kumb on paremal/vasakul?

Mida on rohkem, õunu või tikreid, mitme võrra on vähem / on rohkem?
(Vaata Lisa 5)

Mäng: “O(i)kkmari või õun”. Lapsed seisavad ringis ja kui mängujuht ütleb: “O(i)kkmari” peavad lapsed kükitama ja kui ütleb: ”Õun”, siis käed kõrgele sirutama.

6. leht: ROOSIT PÄTID

Lõiming: mina ja keskkond, keel ja kõne, kunst.

Tegevuse eesmärgid:

Mina ja keskkond: Laps teab koduvalla sümboleid (7 a).

Keel ja kõne: Laps saab aru kuuldu sisust ning suudab sellele sobivalt reageerida (7 a).

Kunst: Laps värvib oma joonistatud või värviraamatu kujundeid, varieerides käe liikumise suunda (7 a).

Laps tunneb värve ja nimetab erinevaid värvitoone (7 a).

Laps kujundab või täiendab oma tööd, kleepides sellele erinevaid kaunistusi (7 a).

Tegevuse kirjeldus:

Õpetaja loeb ette või kuulatakse P- tähe juttu aeglustusega ning koos arutletakse jutus olnud murdekeelsete sõnade tähendusi ja vesteldakse jõulutraditsioonidest. Õpetaja innustab lapsi iseseisvalt lugema tööülesannet töölehel (olenevalt laste lugemisoskusest) ja loeb siis ise ette teksti, seal olevad täiendavad küsimused ja ülesande, vajadusel selgitab. Laps võib värvida roositud pätid oma loovust kasutades, aga kui see raske, võib õpetaja lastele ette anda ka foto, kus sama mustriaga pätt peal. (Muster on võetud A. Kaburi raamatust „Meite Muhu päтитеgu“, 2012). Valikus võiks olla lihtsam värvimisülesanne ja edasijõudnutele natuke keerulisem.

Töölehe teisele poole võib laps soovi korral ise disainida (joonistada oma kavandi)

päti pealsed ja neist töödest saab teha näituse. Üheks võimaluseks kunstitööna on ka meisterdamine, kus kujundatakse roositud pätid mustast paberist välja lõigatud päti kujudele, kleepides sinna värvilistest paberitest lõigatud lilleõisi, -lehti ja maasikaid (2-7 a). Kui pätid värvitud, saavad ülesande varem valmis jõudnud lapsed **mängida** pättidele paarilise leidmise mängu. Selleks on fotodel olevad pätipildid vähendatud ja kiletatud kujul õpetajal eelnevalt ette valmistatud.

Mäng “Liid või poarid“, kus mängijad istuvad ringis ja mängujuht hakkab küsima kordamööda mängijatelt: “Kas liid või poarid?” See tähendab, kas peos on liig arv ehk paaritu arv pätkleid (kastanimune, kivikesi vms) või paarisarv. Mängijad peavad vastama, ilma et pätkleid näeks. Seejärel avab mängujuht peo ja pätkleid loetakse üle. Kui mängija oletus oli õige, sai ta pätkleid endale. Nii mängitakse mõned korrad läbi ja loetakse siis kokku, mitu pätkleid kellelgi on. Võitja on see, kellel on õnnestunud kõige rohkem pätkleid saada (Lehto, 2013). Kui sina arvasid et on poarid, aga tegelikult on liid (paaritu arv) ehk arvasid valesti, siis sina pead omast käest andma nii palju pätkleid mängujuhile, mitu pätkleid oli tal käes mõistatuse andmise hetkel. Seda mängu mängiti eelkõige jõulude ajal (Peegel, L).

7. leht: MÕUKE TOEDUS SOOLE MEKIB?

Lõiming: mina ja keskkond, keel ja kõne, kunst.

Tegevuse eesmärgid:

Mina ja keskkond: Laps oskab nimetada, milliseid toiduaineid on vaja iga päev süüa rohkem ja milliseid vähem, et olla terve (7 a).

Keel ja kõne: Laps jutustab meeleldi oma kogemustest ning kuulnud teksti ja vaadeldava pildi põhjal (7 a).

Laps tuletab mõttelünga tekstis iseseisvalt puuduva info (7 a).

Kunst: Laps värvib oma joonistatud või värviraamatu kujundeid, varieerides käe liikumise suunda (7 a).

Tegevuse kirjeldus:

T- tähe jutu ettelugemine/kuulamine. Õpetaja loeb ette tööülesande: “MÕUKE TOEDUS SOOLE MEKIB? MÕUKE TOEDUS OO?” Laseb lastel arvata, mis see võiks tähendada ning siis vajadusel selgitab seda: MIS TOIT SULLE MAITSEB? MIS TOIT ON? Kõigepealt arutletakse koos, millised on tervislik toit ja mis on laste lemmiktoidud ning miks peaks sööma erinevaid toite. Võib rääkida teemal tervislik toitumine. Seejärel arutletakse, mis võiks sõnad esimeses ülesandes tähendada ja selleks on abiks sõnade tulba kõrval olevad toitude pildid. Iga sõnale vastab üks pilt. Lapse ülesandeks on ära tunda õiged paarid ja ühendada toidu nimetus vastava pildiga. Lapsed saavad kordamööda öelda muhu murdes, milline neist kartuli toitudest neile kõige rohkem maitseb. Näiteks “MO MAEGU JÄRGI OO TUHLISOINK NOTIGA.”

Teises ülesandes on vaja täita lüngad esimeses ülesandes olevate sõnadega. Ülesanne on mõeldud kiirematele, nii, et laps saab kasutada “Muhu oabitsas” olevat T-tähe juttu. Seda

ülesannet võib teha ka kõik koos või jätta teiseks päevaks.

(Vaata Lisa 7)

Mäng: “Tuline tuhlis”. Pallimäng, kus lapsed seisavad ringis ja pall tuleb kiiresti järgmisele visata. Kes palli saab peab nimetama näiteks looma, linnu, putuka jne nimetuse.

8. ja 9.leht: LEVA ÕIGE TÄHT. MIS NE VÕIKS TÄHENDA.

Sobivad töövihiku viimasteks lehtedeks, kui kõik tähed on õpitud ja “Muhu oabitsast” jutud loetud, sest siis ei tohiks ülesanne lastele raskusi valmistada.

Lõiming: üldoskused, keel ja kõne, kunst.

Tegevuse eesmärgid:

Üldoskus: Laps teeb koostööd rühmakaaslastega.

Keel ja kõne: Laps selgitab kuulnud kujundlike väljendite tähendust oma sõnadega (7 a).

Laps nimetab ja kirjutab enamikku tähti (7 a).

Kunst: Laps värvib oma joonistatud või värviraamatu kujundeid, varieerides käe liikumise suunda (7 a).

Tegevuse kirjeldus:

Kõigepealt loetakse kõik koos tähestik (ilma võõrtähtedeta) ülevalt alla. Järgmisena võib jaotada lapsed gruppidesse, kus on 4-5 last (olenevalt laste arvust). Nii saab arendada ka koostöö oskust. Õpetaja (või lugeja laps) loeb ülesande valjusti ja aeglaselt ette: “LEVA ÕIGE TÄHT. MIS NEE VÕIKS TÄHENDA? Õpetaja saab selgitada töö ülesannet, kui see jääb murdekeeles arusaamatuks nii: ”Leia sõnas sama täht, mis on sõna ees. Mis need võiks tähendada?”

Kordamööda proovitakse lugeda tulbas olevaid sõnu ja arvata, mida need sõnad võiksid tähendada. Iseseisva tööna tuleb lapsel leida sõnast etteantud täht ja tõmmata sellele ring ümber ja soovi korral proovida joonistada midagi nendest sõnadest.

(Vaata Lisa 8 ja 9)

“Sõrmusemäng”. Võetakse üks pikk nöör, olenevalt sellest kui palju neid mängijaid on, sest kõik peavad saama ringis sellest nöörist kinni hoida. Nööri peale pannakse sõrmus ja nööri ots seotakse kinni nii, et see jääbki ringi. Nüüd hakataksegi seda sõrmust andma mööda nööri käest kätte. Keegi, kes on ringi keskel, peab ära mõistatama, kelle peo all parajasti see sõrmus on. Käed liiguvad kogu aeg samas rütmis ja lauldakse samal ajal: “Laske sõrmus liikuda, nii kui kätkis kiikuda...” Annad ja võtad, annad ja võtad ja kogu aeg kõigi käed käivad, ka siis, kui Sul pole midagi käes, siis käed liiguvad tühjalt nööril (üles kirjutatud Peegel, L. kirjelduse järgi) Oras, J.

Lisa 8. Ekspertide soovitude kohaselt muudetud töölehed

Tööleht nr. 1

MO NIMI OO

.....

MO LASTEAA NIMI OO

.....

LEVA KÕIKSE MUNUKSEM NÄGU

JOONISTA OMA PALE KOA.

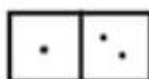
D

"TULE MOOGA DOMIINUT MÄNGMA!"

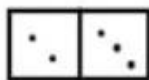
1. VOATA, KUS OO SAMMA PALJUT ÄPPA

NÄIDE: $1 + 2 = 3$

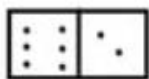
8

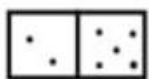
6

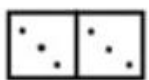
3

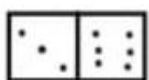
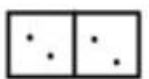
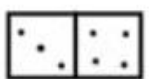
5

7

6

2. REHKENDA JAMÄNGA, VT NÄIDET

KUS MA ELA?

MA ELA _____ VALDAS,

_____ KÜLAS,

_____ TALUS.

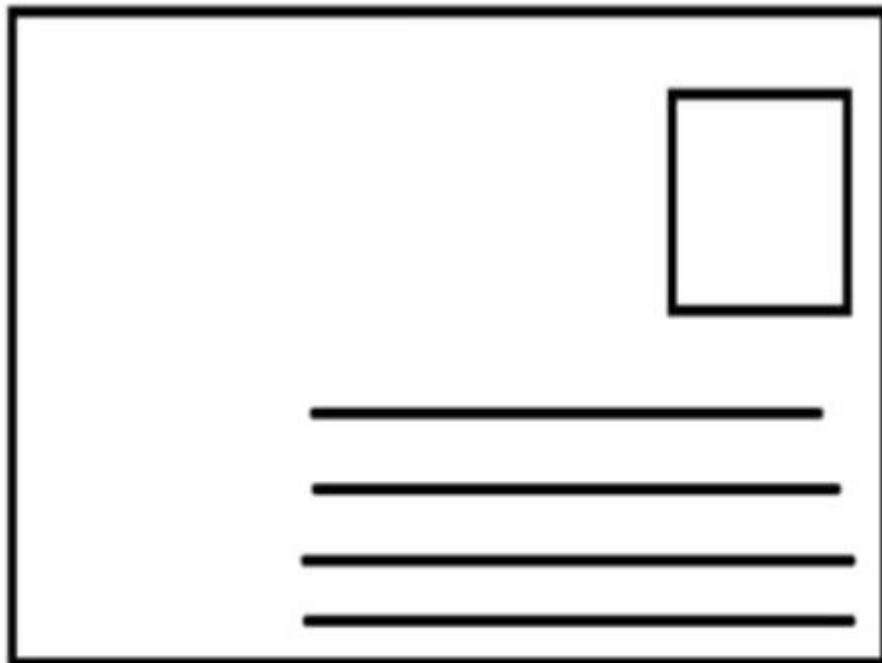
VOATAME MUHUMA KOARDI PIALT, KUS SO
KODUKÜLA OO.

JOONISTA SIIA OMA KODU:

1. KIRJUTA OMA KODUSEKOHJA OADRESS
KUVÄÄRI PIALE.

2. KAUNISTA POSTMARK.

Õ Õ

JA

VÄRVI ÆE NÕNNA PALJU ÕUNU KUI VANA SA
OLED JA KIRJUTA NUMBER

MITU OIKKMARJA OO PÕESAS?

P

ROOSIT PÄTID

KUI EP TAHA SOKIPÕISIL OLLA, PANE PÄTID JALGA.
VÄRVI MUHU PÄTIMUSTER.

MIS VÕIKS TÄHENDA SÕNA „SOKIPÕISIL“?
MIS ASIAD OO PÄTID?

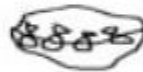

1. MÕUKE TOEDUS O?

TUHLIS

ÄKINE

RUINNTUHLID

TUHLIS OINK NOTIGA

TUHLIMCES

KILLATUHLID

2. OABITSASI

..... OO TULISEMA TARBILINE TOEDUS.

..... PIAB TERVE PEREGA VÕTMA, SIIS SOAB TÕÕ NOBESTE TEHTUD

..... OO IKKA KÕIKSE PARAMAD.

MÕNELE OO MAEGU JÄREL OOPIS.....

KUI OO SUUREM PIDU, TIHASSE.....

1. LEVA ÕIGE TÄHT JATIE RINK ÜMBER.

- A APUROKK
- B OABITS
- D OEDE
- E TOAET
- H TUHLIS
- I OIKKMARI
- J JAARA
- K ÄKINE
- L MALAKAS
- M TUHLIMOES
- N MUNUKE
- O TOAET
- P PÄTID
- R KÜLMPERSED
- S KOOST
- T RUOTSUS
- U LIEEDUTULI
- V UHERDIVÄNT
- Õ PÄHKIRÕKSID
- Ä NÄNN
- Ö ÜÖBIK
- Ü SÜÖMA

LA EMASSAKAS

2. MIS NIE VÕIKS TÄHENDA?

3.+ JOONISTA

Lisa 9. Muhu Lasteaiale Munuke murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks ainekava Ainekavade koostamise vajalikkus

Laps õpib läbi praktiliste tegevuste ja läbi mängu ning sellega seoses annab autor enesele aru, et koostamisel olevad töölehed on ainult üks väike osa kogu murde ja pärimuse õpetamise protsessist. Sellega seoses on autor koostanud ainekava Muhu murde ja pärimuskultuuri õpetamiseks lasteaia, võttes eeskujuks Mulgi kultuuri ja keele ainekavad, mis kirja pandud Kristi Ilvese poolt 2012. aastal tema magistritöös (Ilves, K. (2012). *Mulgi keele ja kultuuri õpe üldhariduskoolides*. [magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace. Mulgi keele ja kultuuri õpe üldhariduskoolides, Ilves.pdf).

MUHU MURDEKEEL JA PÄRIMUSKULTUUR

Ainekava lasteaia 6–7-aastastele lastele.

Aine põhjendus:

Aine „Muhu murdekeel ja pärimus“ aitab lasteaia vanemas astmes lapsel märgata, teadvustada ja kogeda Muhu pärimuskultuuri olulisust ja järjepidevust. Oma pere, lähima suguvõsa ja kodukandi ajaloo lähtuvad teadmised suurendavad austus- ja vastutustunnet oma lähedaste ja kodupaiga ees. Oluline on õppida tundma oma kodukandi kultuuripärandit.

Muhu pärimuskultuuri ja murret käsitletakse kui tervikut, kus peatähelepanu on lapsel endal, et aidata kaasa rahvuslike põhiväärtuste säilimisele. Põhiteemade käsitlemisel liigutakse tänapäevast minevikku ja lapse lähemast ümbrusest kaugemale. Eelkõige on vaja arendada laste oskust murdekeelt kuulata, rääkida ja lugeda.

Õpieesmärgid:

1. Laps tutvub Muhu saare pärimuskultuuri omapäraga (väljasõitudel Muhu Muuseumisse, Üügu pangale ja Raagi männi juurde ning jalutuskäikudel Muhu Pärandikooli ja kirikusse).
2. Laps tutvub muhu rahvatraditsioonide, rahvarõivaste ja muu ainelise kultuuriga (osaliselt lasteaia, osaliselt Muhu Muuseumis).
3. Laps tutvub muhu murdega (“Muhu oabits”(2021) ja töölehed/ töövihik, mis hetkel koostamisel).

Aine „Muhu murdekeele ja vanade pärimuste“ õppesisu:

Mina ja Muhumaa

1. Mina ja minu pere. Vanavanemad.
2. Mina ja Muhumaa:
 - a) Kodu.
 - b) Küla.
 - c) Vald.
 - d) Muhu saar.
3. Kodukoha tähtsamad vaatamisväärsused.
4. Rahvakalendri tähtpäevad ja kombed minu peres.
5. Kodu ümbrusega seotud muistendid, jutud ja laulud. (Folkloorne tants ja mäng.)
6. Muhu murdekeel: muhu murdekeele kuulamine luuletustes, lugedes, legendides ja muinasjuttudes. Murdekeele aktiivne kasutamine lauludes ja mängudes.

Aineline kultuur:

1. Muhu rahvarõivad: põlvpüksid, muhu vest, muhu müts, särk, põlvikud, siilik, vöö, põll, tanu, pätid jne.

Materjalid (linane, villane, käsitsi kootud kangas).

Mustrite kasutamine käelises tegevuses (töölehel pättidele mustri loomine või olemasoleva näidise järgi värvimine).

Talu eluolu ja minevikuga (ehitised, tööriistad, transpordivahendid, loomad, vanad mänguasjad jms) tutvutakse Muhu Muuseumis ja Tihuse Hobuturismi talus.

Lasteaia lõpetaja:

1. Teab, et elab Muhumaal.

2. On tutvunud kohaliku kultuuriloolise omapäraga (Muhu Muuseum, "Muhu oabits").

3. On tutvunud kodukandi rahvatraditsioonidega (rahvakalendri tähtpäevad jne Muhu Muuseumis).

4. Teab muhu murdesõnu ja selle tähendust.

5. Teab ja oskab mõnda muhu murdekeelset rahvalaulu ja -mängu ning folkloorset tantsu või pillilugu.

6. On tutvunud muhu rahvarõivaste ja muu ainelise pärimuskultuuriga.

Õpikeskkonna lühiiseloostus:

Pärimuskultuuri õppimisel lasteaias kaasatakse erinevaid vaimse ja ainelise pärimuskultuuri kandjaid ja asjatundjaid (nt rahvamuusik, kohalik koduloo-uuri, hea jutuvestja või rahvalaulik, käsitöötaja) ning õppida koos nendega ja oma kogemuste abiga. Võimalik on korraldada tegevusi ka väljaspool lasteaia ruume: muuseumitunnid kohalikus koduloomuuseumis või õpikäigud koduümbruses: Muhu Muuseumis, Tihuse Hobuturismi talusse, Üügu pangale ja Raagi männi juurde, Muhu Pärandikooli ja kirikusse. Mitmesugused töövormid ja praktilised tegevused muudavad õppetöö huvitavamaks ja meeldejäävamaks.

Kokkuvõtlik lõpusõna õppevara loomise esimesele etapile

Töö autori panus on toetada murdekeele õppimist ka läbi töölehtede, mis mõeldud koolieelikutele vanuses 6–7-aastat. 8 neist esitan ka oma bakalaureuse lõputöös. See on algus suurele unistusele saada valmis lähitulevikus täismahus töövihik, mis toetub "Muhu oabitsale" ja on Muhu lasteaia õpetajatele julgustuseks ning abiks lastele murdekeele ja pärimuse õpetamiseks.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Agnes Kärner,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Õppevara koostamine muhu murdekeele ja pärimuskultuuri õpetamiseks 6-7-aastastele lastele“; mille juhendaja on Mari Niitra ja kaasjuhendaja Kadri Tüür, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Agnes Kärner

11.05.2024